

призванні, професійних установках і інтересах, професійних схильностях, притязаннях,

ожиданнях, професійної направленості людини.

ЛИТЕРАТУРА

1. Веригина Н. А. Становление индивидуального стиля педагогической деятельности будущего учителя в процессе практической подготовки [Электронный ресурс]: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. – Чита: РГБ, 2007.

2. Елканов С.Б. Основы профессионального самовоспитания будущего учителя: учеб. пособие для студентов пед. ин-тов / С.Б. Елканов. - М.: Просвещение, 1989, - 189 с.

3. Педагогическая практика студентов специальности "дошкольное воспитание". Учебное пособие. / Составители: Шевцова Н.П., Тригуб Л.М., Мустафаев З.И. – Симферополь, 2007. - 100 с.

4. Практическая подготовка будущих учителей:

прагматика перспективы Блинов В.И. (Педагогическая наука и практика: проблемы и перспективы. Сб. науч. статей. Выпуск второй. – Москва: ИОО МОН РФ, 2004. - 202 с. - С.41-53)

5. Психолого-педагогические аспекты воспитания и развития ребенка в системах дошкольного и начального образования : сб. науч. ст. по материалам Всерос. заочной науч.-практич. конф. / под ред. Е. А. Лобановой, Е. В. Сухоруковой. — Саратов : Наука, 2010. — 168 с.

6. Шестак Л.В. Взаимодействие воспитателей и студентов в процессе организации и руководства./ Педагогические науки, Вестник Ставропольского государственного университета – №55/2008. – С. 80-86.

Подано до редакції 22.03.13

УДК: 378 (477)

В. В. Пархоменко

ГУМАНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ОСНОВ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

В статті висвітлена роль гуманізації освіти, зокрема вищої освіти у підготовці майбутніх економістів, розкрито сутність цих понять як важливого чинника забезпечення повної реалізації гуманістичних ідей у галузі освіти і виховання, формування соціального потенціалу особистості, її духовної культури і вільного самовизначення. Проаналізовані основні методологічні положення гуманізації освіти, розкриті напрями її впровадження в навчально-виховний процес.

Ключові слова: гуманітарне знання, гуманізація, гуманітаризація освіти, гуманізація освіти.

Вступ. Концепція розвитку економічної освіти в Україні зазначає, що "Стан сучасної економічної освіти в Україні зумовлений: необхідністю переходу до нових засад формування та розвитку економічних знань, які базуються на історико-культурних і духовно-моральних традиціях українського народу, орієнтовані на поглиблений аналіз економічних процесів, що сприяють формуванню основ соціально орієнтованої економіки; формуванням сучасних економічних поглядів у майбутніх економістів, що сприятиме розвитку гуманізації та соціалізації суспільних процесів, національній само ідентифікації, спрямуванню економічної діяльності на підвищення рівня життя і добробуту українського народу; інтеграцією процесів навчання і виховання як складових освіти, що створюють духовно-моральні засади для формування сучасного світогляду фахівців економічного спрямування" [1].

Особливості змісту професійно-економічної освіти обумовлюються вимогами до формування гармонійної, різнобічно розвиненої особистості, для якої професійні знання, вміння, навички і їх постійне оновлення станов-

лять основу самореалізації в економічній сфері суспільства та визначають внутрішню культуру молоді, формують її готовність до свідомої гармонізації стосунків "Людина – суспільство – природа – економіка". Гуманістичний світогляд майбутнього фахівця, його вміння творчо мислити, створюють підґрунтя економічно доцільних і водночас соціально відповідальних рішень, дослідницьких навичок, практичних умінь.

Актуальність проблеми гуманізації економічної освіти зумовлена, перш за все, спрямуванням на гуманізацію суспільної практики, зокрема, соціально-економічної, та на гуманізацію ідеї розвитку суспільства через інтелектуальне зростання й духовне збагачення кожної людини. Принцип гуманізму проголошено як один з найважливіших принципів освіти і виховання в умовах девальвації моральних і культурних цінностей.

Аналіз досліджень з проблеми. Проблеми гуманізації процесу навчання в загально-педагогічному контексті висвітлюються у працях провідних вітчизняних науковців, які відзначають значущість і пріори-

тетність гуманістичної спрямованості системи освіти (А. М. Алексюк, В. П. Андрущенко, В. І. Бондар, І. А. Зязюн, М. Б. Євтух, О. В. Киричук, В. Г. Кремень, І. Ф. Надольний, О. Овчарук, та ін.). Освіта є важливим чинником всебічного розвитку особистості, важливим фактором підвищення ефективності навчально-виховного процесу на основі взаємодії викладачів і студентів, а також індивідуалізації, персоналізації та диференціації навчальної діяльності.

Мета статті. Проаналізувати основні методологічні положення гуманізації освіти, розкрити напрями її впровадження в навчально-виховний процес.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи гуманістичні цінності як основу становлення та розвитку громадянського суспільства в Україні Д. С. Мацько зазначає, що цінності одночасно виступають невід'ємною складовою особистості, оскільки "...через ціннісну систему людина будує свої відносини з навколишнім світом та визначає своє місце в суспільстві" [4]. Представлена автором система гуманістичних цінностей (духовні, соціоцентричні та антропоцентричні) включає базові системоутворюючі якості особистості (доброта, толерантність, людяність, громадянськість, свобода, чутливість, естетичність, альтруїзм, справедливість, креативність, моральність, пізнання).

Гуманізація освіти – це умова вирішення глобальних проблем сучасного людського соціуму, а також – формування соціальних здібностей людини жити в суспільстві за моральними нормами, зберігати й збагачувати свої здібності до творчої діяльності, вдосконалювати свою особистість.

Гуманізація системи освіти потребує осмислення особливостей сучасного суспільного життя, місця і призначення особистості, звернення людини до її внутрішнього світу. Гуманітарні знання спрямовані на ознайомлення студентів зі світовим культурним надбанням, на розвиток основ світогляду для самовизначення спеціаліста в системі загальнолюдських цінностей, що сприяє кращій орієнтації у багатовимірному і мінливому сучасному світі.

Важлива функція гуманітарної освіти – через систему гуманітарних знань забезпечити виховання у молоді, у майбутніх фахівців високих гуманістичних якостей, а саме: людяності, поваги до людей, людської гідності, формування культури спілкування та міжособистісних стосунків, цивілізованого співжиття. Перш за все, "гуманітарна освіта виступає як один із системоутворюючих компонентів формування соціального потенціалу особистості, її духовної культури і вільного самовизначення" [9, с.48]. Основна ідея даного підходу в їх єдності і взаємопроникненні означених якостей. Через викладання філософських та соціально-гуманітарних дисциплін сформувані правову, морально-етичну, психологічну культуру економіста. Від гуманістичної спрямованої освіти залежить характер його світоглядної позиції наступних поколінь людей. Концептуальним положенням гуманізації сучасної вітчизняної освіти є формування духовних,

загальнолюдських культурних цінностей, які мають ключове значення для розвитку українського суспільства. Суспільство визначило спрямованість на розгнуте філософське, соціально-етичне, ціннісне обґрунтування гуманітарної складової економічної освіти, яка все більше стає нероздільною часткою загального процесу гуманоцентричної переорієнтації освітньої системи України в цілому. В умовах процесу гуманізації суспільного життя в Україні, коли структурується нова система цінностей та соціальних пріоритетів, стає визначальним питання модернізації гуманітарної освіти, яка має закладати життєві настанови особистості. Саме від інтелектуального рівня розвитку людини, від її знань, а також від моральної позиції сьогодні залежатиме сучасний соціальний прогрес.

Суспільство має усвідомити, що виховання людини нової формації можливе лише за умов визнання нової ролі гуманітарного знання як засобу залучення молоді до духовних цінностей цивілізаційного рівня та необхідності формування її нової стратегії в ситуації постіндустріального суспільства. Гуманітаризація освіти в економічному вищому навчальному закладі має сприяти, з одного боку, підготовці студента як висококваліфікованого фахівця, а з іншого – "виводити в люди", як майбутню освічену, розвинену, культурну людину. Важливо враховувати, що нині посилюється відкритість системи цінностей особистості притоком нової інформації, нових ідей і рішень. О. Овчарук у статті "Сучасні тенденції розвитку змісту освіти в зарубіжних країнах" підкреслює, що гуманітаризацію освіти розуміють як "зближення технічних, природничо-наукових і гуманітарних знань; зміни орієнтирів у визначенні освітніх ідеалів; відмови від технократичних підходів; соціокультурне спрямування змісту освіти" [6, с.7]. Зокрема йдеться про значне посилення особистісної основи в усіх сферах суспільного життя.

Теоретико-методологічний та історичний аналіз наукових джерел з педагогіки, психології, філософії, соціології засвідчив, що проблеми гуманізації та гуманітаризації освіти, формування гуманістичної спрямованості, гуманістичних принципів в економічній освіті протягом тривалого періоду є об'єктом дослідження вітчизняних та зарубіжних дослідників (І. А. Балягіна, М. А. Богорад, Н. Б. Беньковська, В. К. Васильєв, І. Задорожнюк, І. Б. Іткін, Г. А. Ковальчук, В. Д. Лагутін, Л. І. Лясота, С. О. Матвеева, В. І. Марцинкевич, М. В. Опольська, І. Ф. Прокопенко, А. Печчеї та ін.). Вчені розглядають економіку та економічну освіту з позиції загальнолюдських цінностей.

Не зважаючи на наявність значної кількості праць, проблемі гуманізації економічної освіти не приділялось достатньої уваги; нормативна база підготовки фахівців економічних ВНЗ (навчальні плани, галузеві стандарти, освітньо-кваліфікаційна характеристика) не в повній мірі відображає вимоги до готовності майбутніх економістів реалізувати гуманістичний підхід у майбутній професійній діяльності.

Аналіз досвіду системи економічної освіти в Україні свідчить про постійно зростаючі вимоги до професійної підготовки фахівця фінансово-кредитної сфери в сучасних умовах ринкових відносин. Результати констатуючого експерименту довели, що гуманітарний комплекс наук сьогодні не витримує конкуренції зі спеціальними дисциплінами. На жаль сьогоднішня освіта страждає певною ізольованістю гуманітарного циклу дисциплін від професійно-орієнтованого циклу, що негативно впливає на індивідуально-особистісний розвиток і становлення особистості майбутнього фахівця. Доведено, що студенти неспроможні розуміти й сприймати єдність професійних та соціально-культурних образів, виокремлювати їх узагальнені та специфічні ознаки, не володіють сучасними методами тлумачення різних соціокультурних та економічних ситуацій, спираються переважно на стереотипні традиційні судження та поняття тощо.

"Ще ніколи в минулому те, що сьогодні називають гуманітарними науками, і що в традиції містилося у понятті *artes ingenuae, artes humanae*, не повинне було боротися за суспільне визнання в умовах тотальної демократії.... Протягом кількох останніх десятиліть (якщо подивимося на глобальну ситуацію), протягом значно коротшого часу (якщо подумаємо про нашу частину Європи), традиційна роль гуманітарної освіти піддається сумніву. Гуманітарна освіта вже не є ані гарантом, ані умовою просування суспільною драбиною. Знання відповідного переліку книг та орієнтування в історії спільноти, до якої належиш, ані особливо не цінують, ані не вимагають від тих, хто прагне досягнути успіху в демократичному суспільстві. В таких умовах роль гуманітарних дисциплін та гуманітарного виховання більше не можна порівняти з ситуацією, що існувала в минулому" [5].

Сьогодні ще тривають дискусії про співвідношення гуманітарного та професійно-орієнтованого знання, не зламані консервативні традиції пострадянської технічної освітньої системи, орієнтованої на суто професійну (спеціальну) підготовку. Так, реформи системи вищої освіти в Україні у 2009-2010 роках, які призвели до значного скорочення нормативних дисциплін гуманітарного циклу, свідчать про недостатнє усвідомлення соціально-педагогічної ролі та значущості у формуванні соціально-культурної та духовної основи фахівців. Запропонований вільний вибір студентами першокурсниками гуманітарного знання, є проявом так званого "демократичного" компромісу.

У статті "Гуманітарна освіта й сучасна епоха" польський вчений Єжи Аскер стверджує, що основною проблемою, більшою ніж економічна криза й політична нестабільність, є демократія. Автор переконаний, що лише добре організована гуманітарна освіта дозволить навчати суспільних ролей. Це – навчання провідників, проте не політичних, а таких, які допомагають людині віднайти себе у широкому сенсі цього слова у потоці часу. "Інтелектуальною активністю – зосередженою на дослідженні та розшифруван-

ні внутрішнього світу людини та на міжлюдських стосунках, на записах успадкованої з покоління в покоління історичної пам'яті, на роздумах, що мали би допомогти людині у подоланні екзистенціальних викликів та страхів – займалися, в певному обсязі, від світанку людської культури. Така активність задовольняє основні потреби людської природи.... Незалежно від того, чи суспільство оточувало своїх мислителів..., створюючи для них особливо сприятливі умови (як-от Греки), чи також (як Римляни) трактуючи такі заняття як своєрідне гоббі, що його сприймали передусім у площині *otium*, а не *negotium*, гуманітарій був осередком уваги і становив зразок для наслідування тим, хто палко бажав зробити кар'єру" [5].

Збільшення розвиваючого і соціокультурного потенціалу гуманітарного знання можна досягати шляхом особистісної та соціокультурної переорієнтації змісту та способів викладання природничих та економічних наук.

Сучасні фахівці мають чітко розрізняти суто економічні аспекти його професійної діяльності, відчувати її моральні аспекти та розуміти в чому полягає його особиста відповідальність.

Альтернативою традиційному навчально-виховному процесу може стати гуманістична модель, адаптована нами до ситуації професійного економічного навчання. Згідно цієї моделі можна зазначити такі основні напрями: відкриття проблемності та відзеркалення реальностей соціального середовища, зокрема у професійній сфері; створення умов вільного вибору сфер залучення до соціально-культурних цінностей; визначення сфер розвитку життєдіяльності студента та формування його професійно-значущого досвіду; культивування різних форм його творчої активності.

Таке розуміння навчання відповідає його гуманістичній сутності і передбачає переосмислення функцій і ролі викладача, розвиток творчої взаємодії викладача та студента на рівні суб'єктно-суб'єктних відносин. В цьому контексті загальнолюдська культура є невичерпним джерелом соціально-культурних цінностей, створених конкретними історичними особистостями, а їх переосмислення є механізмом творення власного досвіду [9].

Гуманізація освіти потребує створення демократичного середовища, а саме демонстрування в повсякденному житті вищого навчального закладу зразків демократичних стосунків, поваги до гідності студентів, їхніх прав і свобод, толерантності на визнання плюралізму поглядів і життєвих виборів. Демократичне середовище є умовою (важливим фактором) прояву інтелектуальної ініціативи. У студента виникає бажання самостійного пошуку нової інформації, потреба в інтелектуальній самореалізації. Мотивація підсилюється, якщо людина бачить зв'язок між засвоєнням знань і збагаченням особистісного досвіду. Гуманний підхід у навчально-виховному процесі – це визнання за кожною людиною самоцінності, рівності її в правах, свободі й обов'язках. Такий підхід сприяє

формуванню демократичної позиції, тобто прийняття іншого "Я" як безумовної цінності і почуття власної гідності. Гуманістична спрямованість змісту освіти спричиняє його відповідність сучасним потребам та можливостям особи; пріоритет загальнолюдських цінностей, здоров'я людини, її вільний розвиток. Гуманізація освіти потребує від викладача вищої школи психологічної зверненості як до особистості студента, так і до себе, що підвищує вимоги до психологічного забезпечення навчально-виховного процесу.

Гуманізація та гуманітаризація економічної освіти має носити комплексний системний характер і передбачати усі сфери навчально-виховної діяльності. Досвід роботи Національної академії статистики, обліку та аудиту дозволив визначити найбільш ефективні заходи за такими напрямками:

– заходи професійної спрямованості з метою поглиблення інтересу та мотивації до майбутньої професії (бесіди, зустрічі з провідними фахівцями галузі, участь в конференціях). Це сприятиме усвідомленню особливостей майбутньої професії їх традицій та характерні риси в сучасному житті;

– заходи професійно-виробничого характеру, які сприятимуть стійкому усвідомленню моральних та духовних норм професійної етики, що існують у суспільстві, та їх дотримання; орієнтації на взаємодію, спільну діяльність у загальній структурі спрямованості на себе та поставлену задачу; формуванні відповідальності й обов'язку, здатності діяти гуманно в будь-яких виробничих ситуаціях, а також вирішувати проблеми і задачі соціальної діяльності в інтересах інших людей та суспільства; позитивне ставлення до себе та оточення;

– заходи спрямовані на формування соціально-політичної, громадської свідомості, правової культури студентської молоді. Це обговорення актуальних питань життя України, місце і роль кожної особистості в саморозвитку і розвитку своєї країни;

– заходи благодійної направленості, які забезпечать розвиток емпатійності особистості (здатність до співпереживання як емоційної основи формування гуманістичних відносин), засвоєння зразків добра, людяності, милосердя, визначить поведінку молодої людини та усвідомлене, співчуваюче й виключно позитивне ставлення особистості до навколишньої дійсності. Впровадження проекту молодіжного руху "Серце і Милосердя", метою якого є благодійна діяль-

ність студентської молоді, яка передбачає соціально-педагогічний (виховний) вплив на розвиток ініціатив дітей, створення умов для успішної соціальної адаптації та соціалізації особистості.

Волонтерська культурно-творча діяльність з дітьми-сиротами набуває соціального значення і одночасно сприяє формуванню у студентів гуманістичних основ "Я-концепції", направленість її на себе, людей, на професію, на служіння суспільству.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Таким чином гуманітарна підготовка фахівців в системі економічної освіти сприятиме реалізації соціально-педагогічних таких завдань:

– навчання методології пізнання та творчості, практичної діяльності та соціальної поведінки, як важливих чинників досягнення життєвих цілей;

– забезпечення гуманістичної спрямованості взаємин та діалогового спілкування між викладачем і студентом у різних видах навчальної і позанавчальної діяльності;

– особистісної та соціокультурної переорієнтації змісту та способів викладання природничих та економічних наук;

– розвиток основ світогляду для вільного самовизначення спеціаліста в системі загальнолюдських цінностей, суспільно-політичному житті, гнучку орієнтацію в мінливому світі;

– створення передумов для органічного включення нового покоління фахівців в економічні та соціально-культурні процеси розвитку цивілізації.

– формування позитивної мотивації гуманістично-спрямованої навчальної діяльності з орієнтацією на гуманістичні особисті якості студентів;

– розвиток творчої ініціативи студентів у процесі формування гуманістичної позиції.

Проведене дослідження дозволило зробити висновки, що гуманістичний підхід до розвитку системи економічної освіти, визнання цінності людини як особистості, його гуманізму, утвердження права на його вільний розвиток та прояв своїх здібностей, опіки про його благо як критерію оцінки суспільних відносин та соціального прогресу є дієвим кроком (умовою) до впровадження нової гуманістичної ідеології соціально-економічного розвитку суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція розвитку економічної освіти в Україні / "Освіта України" №6 23 січня 2004р. – С. 4 – 5.

2. Кремень В. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. – К.: Грамота, 2005. – 448 с.

3. Лупанов В.Н. Социальные технологии в модернизации системы гуманитарного образования // PR – технологии в информационном обществе: Материалы III Всероссийской науч.-практ. конференции. Санкт-Петербург – 26 февраля 2006 г. – СПб. : Изд-во Политехнического ун-та, 2006. – С. 97 – 100.

4. Мацько Д. С. Гуманістичні цінності як основа становлення та розвитку громадянського суспільства в Україні / Д. С. Мацько // Формування національних і загальнолюдських цінностей в українському суспільстві: матеріали Всеукр. наук. конф. (Харків, 23 – 24 листоп. 2006 р.). – Х.: ФОП Лібуркіна Л. М., 2006. – С. 56 – 62.

5. Єжи Аскер. Гуманітарна освіта й сучасна епоха. Режим доступу: <http://ucu.edu.ua/about/history/inauguration/akser-address/>

6. Овчарук О. Сучасні тенденції розвитку змісту

освіти в зарубіжних країнах //Шлях освіти. – 2003. – №2. – С.3 – 12.

7. Опольська М. В. Формування гуманістичної спрямованості майбутніх менеджерів-економістів у процесі професійної підготовки: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.07 / Марина Вікторівна Опольська; Національний педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2009. – 21 с.

8. Сучасна освітня політика у контексті соціал-демократичних цінностей // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – К., 2004. – №63-65. – С.18 – 20.

9. Черушева Г.Б. Гуманістичні основи формування професійних якостей майбутнього економіста / Черушева Г.Б. // Науковий вісник ДАСОА. – Вип. №4 (29). – К., 2010. – С. 47 – 51.

Подано до редакції 18.03.13
